

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БАНКІВ
В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ**

Сисоєва Л.Ю., к.е.н., доцент кафедри банківської справи

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Проаналізовані напрями впливу кризи банківської системи на реальний сектор економіки. Досліджено основні заходи державної підтримки банків, які застосовують країни Європи. Узагальнено інструменти державного регулювання банківських систем країн Європейського Союзу. Розглянуто особливості й наслідки рекапіталізації й націоналізації банків Європи в умовах фінансової нестабільності. Обґрунтовано необхідність реформування системи державного регулювання банківської системи України з урахуванням міжнародних стандартів.

Ключові слова: банки, державний борг, системна банківська криза, розвинуті країни, державна підтримка банківських систем, рекапіталізація банків

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Завдання підтримки фінансової стійкості банківської системи визначає суспільні вимоги до системи державного регулювання, які постійно зростають з огляду на ускладнення та розширення банківських операцій та розвиненість фінансових та інших видів ринків. Останні системні банківські кризи показали вразливість економік розвинутих країн світу. З бюджетів цих країн було виділено значні фінансові ресурси на відновлення платоспроможності й ліквідності банків. З урахуванням вищезазначеного та з огляду на складність ситуації в банківській системі України система державного регулювання потребує вдосконалення та розвитку дієвих інструментів підтримки банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження причин та особливостей розгортання банківських криз в розвинутих країнах внесли зарубіжні науковці Л. Левен і Ф. Валенсія [1]. Серед вітчизняних дослідників слід визначити праці О. Барановського [2], Т. Богдан [3]. Загальною проблематикою вивчення головних чинників і важелів державної підтримки банківських установ присвячені праці О. Заруцької [4], Ж. Довгань [5], Г. Карчевої [6]. Разом з тим аналіз наукової літератури з теми дослідження дозволяє стверджувати, що невирішеними остаточно залишається ряд теоретичних і прикладних проблем. Так, поза увагою науковців залишаються практичні інструменти державної підтримки, що були застосовані в країнах Європи і мають значущість для вдосконалення системи відновлення банківської системи України в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження особливостей заходів державної підтримки банківських систем Європи під час фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. В умовах фінансової нестабільності на світових ринках кризові явища в банківських системах Європи досить швидко поширилися в реальному секторі економіки. За таких обставин найбільш дієвими механізмами державної підтримки ліквідності й платоспроможності банків виявилися рекапіталізація, націоналізація, розширення державних гарантій тощо. Водночас саме такі дії призвели до зростання дефіциту державного бюджету та збільшення прямого державного боргу.

Об'єктивні процеси, що відбуваються на даному етапі розвитку вітчизняної банківської системи вимагають аналізу факторів дисбалансів і механізмів швидкого реагування на зміну ринкової кон'юнктури для забезпечення фінансової стабільності в країні як зі сторони банку, так і органів державного регулювання. Недостатній рівень капіталізації банків України, високий рівень проблемної заборгованості, суттєві дисбаланси

щодо концентрації активів в різних групах банків, співвідношення обсягів зростання проблемних активів та нагромадження банківського капіталу створюють перешкоди для забезпечення платоспроможності банків та захисту їх від системних і локальних банківських ризиків. Тому виникає об'єктивна потреба у дослідженні механізму впливу негативних явищ в банківській системі на реальний сектор економіки. Саме під час економічних криз неодноразово підтверджувалися факти того, що найбільші чинники розбалансування економіки зосереджені саме у банківському секторі. Виходячи з банкоцентричного розвитку фінансового ринку, акумуляції кредитних і інвестиційних ресурсів в банках, їх відкритості та ролі в економіці, саме банки є джерелом вразливості фінансово-кредитних систем та поширення негативних явищ в реальний сектор економіки.

Світовий досвід розгортання економічних криз також показав вплив кризи банківської системи на реальний сектор економіки. Прикладом може слугувати колапс ринку цінних паперів, забезпечених іпотечними активами. Різке зниження цін на іпотеку вплинуло на фінансовий стан банків США, оскільки фінансування іпотечних кредитів відбувалося переважно за рахунок похідних фінансових інструментів. В умовах паніки на ринку прослідковується зниження вартості активів банків та зменшення ліквідності через обмеженість обсягів запозичення на ринку капіталу. Тому в розвинутих країнах саме державна підтримка банківської системи мала вирішальний вплив. За даними Світового банку в 19 країнах Європи на протязі останніх років були зафіксовані банківські кризи, при цьому в 12 країнах, серед яких Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Латвія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Великобританія ці кризи вважаються системними [1]. На думку Л. Левена і Ф. Валенсія для системної банківської кризи є характерними не тільки наявні ознаки фінансових проблем в банках (проблеми з ліквідністю, фінансові збитки), а

також значні державні витрати на підтримку фінансової стабільності всієї банківської системи [1].

Розвинуті країни використовували як непрямі інструменти монетарного характеру, так і прямі механізми рефінансування банків. Як видно з таблиці 1, серед основних державних заходів найбільш розповсюдженими були державне гарантування зобов'язань банківських установ, рекапіталізація і націоналізація. До викупу проблемних активів неплатоспроможних банків центральними банками європейських країн вдавалися тільки Ірландія, Великобританія і Швейцарія.

Табл. 1 Заходи державної підтримки банківських систем країн Європи протягом 2007-2011 рр. [1]

№ п/п	Країна	Початок системної банківської кризи	Гарантування зобов'язань	Реструктуризація банківських установ	Викуп проблемних активів	Рекапіталізація і націоналізація
1.	Австрія	2008	✓	✓		✓
2.	Бельгія	2008	✓	✓		✓
3.	Данія	2009	✓			✓
4.	Німеччина	2009	✓			✓
5.	Греція	2009	✓	✓		✓
6.	Ісландія	2008	✓	✓		✓
7.	Ірландія	2009	✓	✓	✓	✓
8.	Латвія	2008	✓	✓		✓
9.	Люксембург	2008	✓	✓		✓
10.	Нідерланди	2008	✓	✓		✓
11.	Іспанія	2011	✓	✓		✓
12.	Великобританія	2008	✓	✓	✓	✓
13.	Франція*	2008	✓			
14.	Угорщина*	2008	✓			
15.	Італія*	2008	✓			
16.	Португалія*	2008	✓			
17.	Словенія*	2008	✓			
18.	Швеція*	2008	✓			
19.	Швейцарія*	2008			✓	

*- країни, в яких зафіксовані локальні банківські кризи

Вжиті заходи державної підтримки в країнах Європи потребували збільшення державних ресурсів та бюджетних витрат для відновлення фінансової стабільності в банківській системі. В тих країнах, де бюджетні ресурси використовувалися для проведення всіх дозволенних законодавством заходів підтримки банків, а саме в Ірландії, Ісландії, Великобританія, частка валових витрат країни зростає і становила відповідно : 40,7 %, 44,2 % і 8,8% бюджетних коштів по відношенню ВВП країни [1].

Одним із інструментів, що широко використовується у розвинутих європейських країнах для підтримки банків є рекапіталізація і націоналізація. Серед перших прикладів впровадження концепції державного управління банком слід привести приклад порятунку банківської системи Швеції в 1990-1994 роках. За ініціативи держави було створено два санаційних банків «Securum» і «Retrieva» для концентрації токсичних активів банківської системи. Але в обмін на передачу “поганих активів” санаційним банкам найбільші банки Швеції “Nordbanken” і “Gotabanken” були націоналізовані. Існує два основні механізми проведення рекапіталізації – це збільшення активів балансу банку за рахунок прямої фінансової допомоги і зменшення боргових зобов’язань. Рекапіталізація банків в країнах Європи, як правило, була реалізована за рахунок продажу державі звичайних акцій. В той же час в Нідерландах під час рекапіталізації у Раді директорів проблемних банків було введено особливих державних представників. Серед вдалих прикладів слід також виділити наступні: уряд Великобританії придбав пакети акцій в обсязі 70% - «Royal Bank of Scotland» та 65% - банку «Lloyds»; урядом Німеччини в 2009 році надана фінансова допомога державному банку «KfW» в сумі 15 млрд. євро з вимогою забезпечити видачу кредитів великим корпораціям для уникнення короткострокової нестачі ліквідності, а також підтримувати невеликі регіональні фінансові установи Німеччини.

Найбільші з рекапіталізованих банківських установ країн Європи, де зафіксовані системні банківські кризи, представлені у таблиці 2.

Табл. 2 Найбільші банки, які отримали державну допомогу протягом 2008-2012 рр. (складено на основі [2,7,8,9])

Країна	Банки Європи, що були рекапіталізовані
Австрія	«Kommunalkredit Austria», «Volksbanken», «Hypo Group Alpe Adria»
Бельгія	«Fortis», «KBS», «Dexia»
Великобританія	«Lloyds TSB», «Royal Bank of Scotland», «Northern Rock»
Ірландія	«Anglo Irish Bank», «Bank of Ireland», «Allied Irish Banks»
Ісландія	«Landsbanki», «Islandsbanki», інші ощадні банки
Люксембург	«Fortis», «Dexia»
Нідерланди	«Fortis», «ING Group», «SNS Bank»
Німеччина	«Hypo Real Estate», «IKB», «KfW»

На нашу думку, в умовах нестабільності банківської системи існує негативна тенденція щодо впливу банківських проблем на рівень державного боргу, що призводить до нестійкості державних фінансів після покладання на них тягаря окремих банків. В дослідженнях Люка Лейвена та Фабіана Валенсія доведено, що в країнах, де мала місце системна фінансова криза найбільше навантаження мали саме державні бюджети. Так, вченими було проаналізовано 25 країн в період з 1970 по 2011 роки і показник валових витрат на рекапіталізацію банків в середньому склав 6,8% від ВВП країни склали витрати на рекапіталізацію банків [1]. За період 2007-2011 рр. країни виділяли в середньому 4,2% ВВП для рекапіталізації проблемних банків. Саме остання світова криза, що почалася на фінансовому ринку досить швидко поширилася на реальний сектор економіки та призвела до зниження обсягів виробництва, ВВП та збільшення державного боргу. Так, в період з 2007 по 2012 роки в багатьох країнах відбулося збільшення державного боргу до ВВП. Втім за рахунок державних фінансів країнам ЄС вдалося запобігти більш глибокій фінансовій кризі в банківській системі. А такі інструменти державної

політики як рекапіталізація, націоналізація та збільшення державних гарантій забезпечує відновлення довіри до банків серед населення, що сприяє відновленню втрачених обсягів ресурсів та збільшенню ліквідності банківської системи.

Для банківської системи України проблема підтримки окремих банків на сучасному етапі, що мають структурні деформації та профіль ризиків, є досить актуальною. Як показали останні тенденції на ринку, окремі банки стикаються з проблемами зниження ліквідності і як наслідок втрати платоспроможності. Це пов'язано з тим, що значна кількість таких банків має невеликі активи і обслуговує бізнес, пов'язаний із мажоритарними акціонерами. Саме малі банки виконують загальні економічні нормативи, але баланс банку може швидко змінюватися під впливом однієї ризикової банківської операції.

Висновки. Аналіз європейського досвіду державного регулювання банків в умовах фінансової кризи показав, що сьогодні проблема створення системи дієвих інструментів регулювання, враховуючи економічну природу походження та специфіку поширення банківських криз на реальний сектор економіки, стає пріоритетною в контексті забезпечення фінансової стабільності в державі. Слабкість банківської системи призвела до ситуації, коли держава змушена була втручатися та допомагати банкам, що призвело до збільшення дефіциту бюджету та трансформації боргових державних зобов'язань у прямий борг. Посткризовий етап розвитку банківських систем ЄС має тенденцію до централізації державних регулятивних функцій, а саме: використання інструментів макропруденційного нагляду, створення Європейського банківського союзу тощо.

Зрозуміло, що в сучасних складних умовах функції та можливості банків України обмежені, а параметри процентної, тарифної політики не відображають ринкової кон'юнктури. Тому держава на даному етапі

змушена виділяти значні кошти для фінансової підтримки таких банків. На нашу думку, ця ситуація може бути виправлена за рахунок специфічних наглядових інструментів державного контролю, а система державного регулювання банківської системи України повинна мати чітко визначені обов'язки та цілі, операційну незалежність, прозорі інструменти, надійне управління та необхідні фінансові ресурси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Laeven, L. (2012) Systemic banking crises database / L. Laeven, F. Valencia // An update, IMF Working Paper. – 2012. – № 12/16. – 32 p.
2. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8 – 19.
3. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації / Т. Богдан // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 39 – 46.
4. Заруцька О.П. Структурно-функціональний підхід до аналізу фінансової стійкості банку / О.П. Заруцька // Вісник Національного банку України – 2011. – №4. – С. 34-37.
5. Довгань Ж.М. Антикризові заходи як інструмент забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – №25. – С.238–241.
6. Карчева Г. Т. Особливості становлення та розвитку банківської системи України / Г.Т. Карчева // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С.93–103.

7. Харченко А. Великобритания на пороге национализации [Электронный ресурс] / А. Харченко // Простобанк Консалтинг. – Режим доступа: http://www.prostobankir.com.ua/mezhsbankovskiy_biznes/

8. Aldrick Ph. RBS's ABN Amro offer hit by crisis [Electronic Resource] / Ph. Aldrick // Telegraph. – Regime of access : <http://www.telegraph.co.uk/finance/markets/2814358/RBSs-ABN-Amro-offer-hit-by-crisis.html>

9. Harrison D. CIT Group Failure Threatens Halt To This Year's Financial Sector Recovery [Electronic Resource] / D. Harrison // Bnet. – Regime of access : <http://industry.bnet.com/financial-services/10003752/cit-group-failure-risks-halting-this-years-financial-sector-recovery/>

Сисоєва Л.Ю. Європейський досвід державної підтримки банків в умовах фінансової кризи / Л.Ю. Сисоєва // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2014 . - № 47. - С. 23-27.